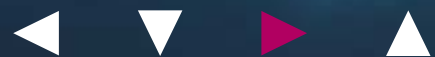

MONITOR VLAAMS- NEDERLANDSE DELTA 2020

15 mei 2020

De monitor VND 2020 geeft inzicht in de ontwikkeling van de VND regio aan de hand van actuele cijfers en een korte duiding van die cijfers. Voor die duiding is gebruik gemaakt van vergelijkingen met het Vlaams Gewest en Nederland. Voor de havengerelateerde indicatoren is vergeleken met andere Europese zeehavens. Er zijn alleen gegevens verzameld die op provinciaal niveau beschikbaar en vergelijkbaar waren voor de VND. Daar waar in deze brochure VND wordt gebruikt, wordt de VND regio bedoeld.

Bij de verzameling van gegevens is gebruik gemaakt van openbare bronnen en is geprobeerd maximaal zorg te dragen voor uniformiteit in definities. Dit impliceert dat in een enkel geval een term wordt gebruikt die in de Nederlandse of Vlaamse context minder gebruikelijk is. De gegevensverzameling is afgesloten in maart 2020. De betekent dat de gevolgen van de coronapandemie niet in de cijfers zijn terug te zien. Daar waar mogelijk wordt in de tekst hier wel een kwalitatieve duiding bij gegeven.

Deze brochure biedt een selectie van de beschikbare gegevens. Meer gegevens (met name indicatoren op het niveau van de afzonderlijke provincies) zijn raadpleegbaar via www.vndelta.eu.

INHOUDSOPGAVE

BEVOLKING

PAG. 4

ECONOMIE

PAG. 5

ARBEIDSMARKT EN OPLEIDING

PAG. 7

WERKGELEGENHEID NAAR SECTOREN

PAG. 10

INNOVATIE

PAG. 12

ENERGIE EN MILIEU

PAG. 14

TRANSPORT EN MOBILITEIT

PAG. 16

HAVENS

PAG. 17

ONTWIKKELING EN VOORUITBLIK

PAG. 19

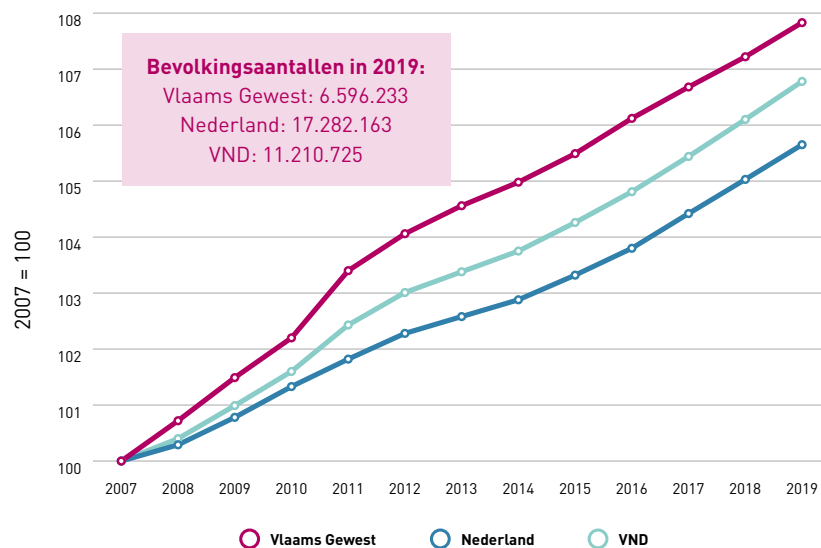

BEVOLKING

In 2019 wonen er 11,2 miljoen mensen in de VND. Dat is ongeveer even veel als in geheel België en is ook relatief veel ten opzichte van het inwonertal van Nederland (17,3 miljoen). Dit aantal inwoners geeft aan dat de VND niet alleen een regio met een aantal belangrijke zeehavens is, maar ook dat de regio een aantal grootstedelijke en dichtbevolkte gebieden omvat. De omvang van de bevolking van de VND is in de afgelopen jaren gestaag gegroeid. Uit de onderliggende cijfers valt af te leiden dat de groei van de bevolking zich met name voordoet in het Vlaamse gedeelte van de VND, waar de bevolking structureel harder groeit dan in het Nederlandse gedeelte.

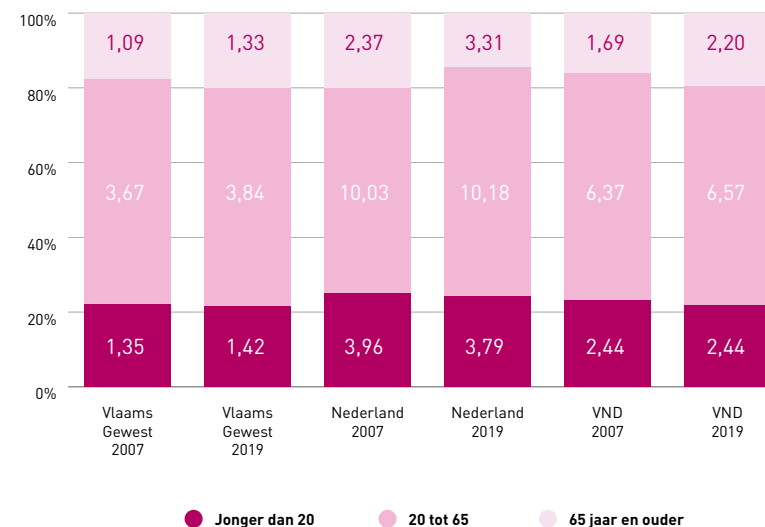
Gelijktijdig met de groei van de bevolking, verandert ook de samenstelling. Zoals uit onderstaand figuur is af te lezen, wordt de bevolkingsgroei met name veroorzaakt door een relatieve groei van inwoners van 65 jaar en ouder. Het aantal inwoners jonger dan 20 jaar blijft in absolute termen gelijk, maar daalt in relatieve termen. Dit proces van vergrijzing is in de gehele VND zichtbaar, maar ook hier zijn er regionale verschillen. Door de aanwas van jongeren in het Vlaams Gewest is de vergrijzing binnen de VND als geheel nog beperkt.

Evolutie bevolkingsgroei

Bron: Eurostat

Bevolking naar leeftijd in miljoenen

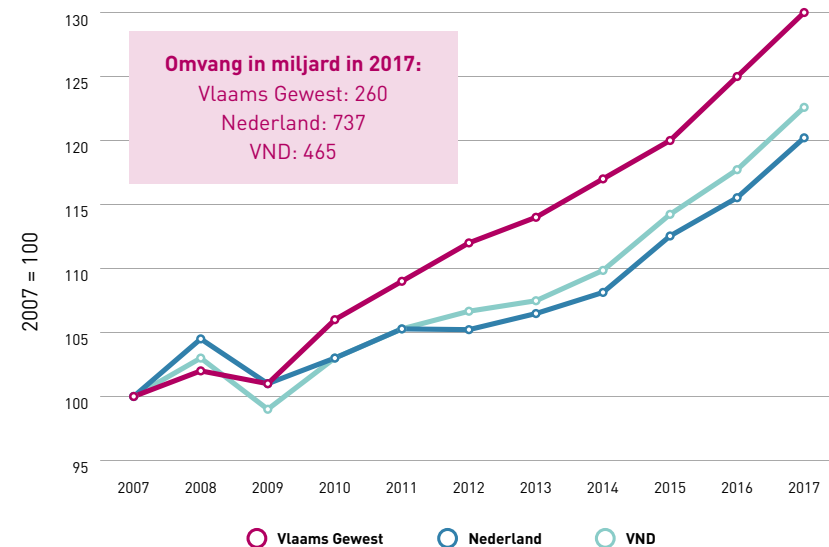
Bron: Eurostat

ECONOMIE

Het economisch belang van de VND is met een regionaal Bruto Binnenlands Product (BBP van de regio) van € 465 miljard groot. En daarmee draagt de VND substantieel bij aan het BBP van Nederland (€ 737 miljard in 2018) en het Vlaams Gewest (€ 260 miljard). Kijkend naar de evolutie in de afgelopen jaren, blijft dit belang onverminderd groot. Wel is opvallend dat de groei van het BBP van het Vlaams Gewest over de afgelopen 8 jaar continu een substantieel sterkere groei laat zien. Daaruit, en dat zal verderop in deze monitor nog verduidelijkt worden, kan worden afgeleid dat de groei van het BBP met name afkomstig uit de groei van niet-havengerelateerde ontwikkelingen.

Evolutie BBP van de regio

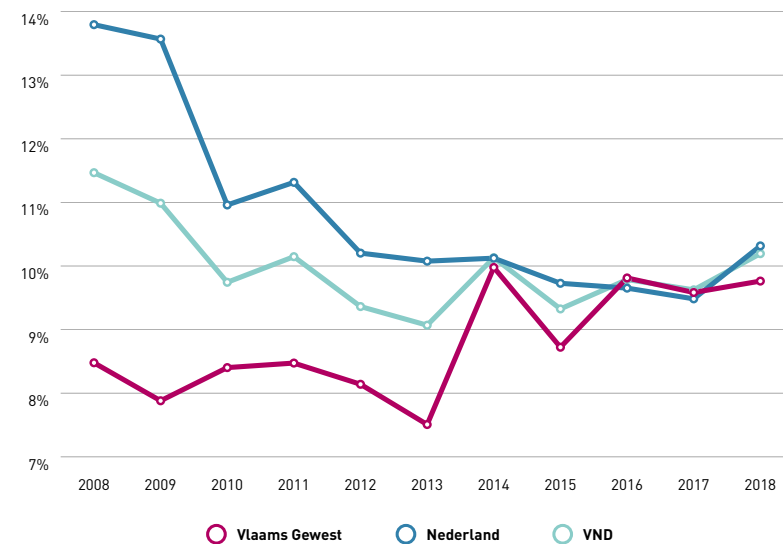

Bron: Eurostat

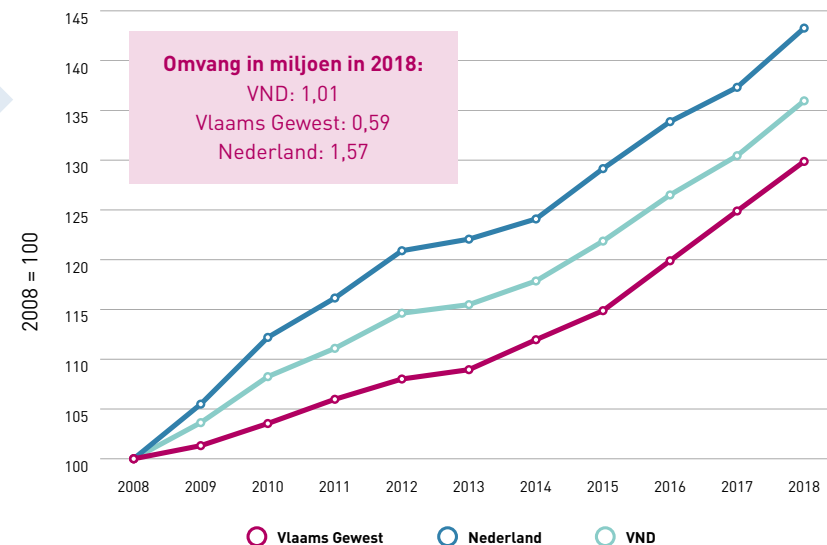
Oprichtingsratio

(oprichtingen / aantal bedrijfsvestigingen)

Bron: CBS/Statbel

Groei aantal bedrijfsvestigingen

Bron: CBS/Statbel

Het aantal vestigingen van bedrijven bedraagt eind 2018 ruim 1 miljoen. In aantallen is de VND daarmee een belangrijke vestigingsplaats voor bedrijven. In Nederland zijn er bijna 1,6 miljoen vestiging en in het Vlaams Gewest zijn er bijna 0,6 miljoen.

Oprichting van bedrijven geeft een goede indruk van de ondernemerszin, al moet daar wel een kanttekening bij geplaatst worden. In de Nederlandse context zien we dat, enkele jaren geleden, werknemers (met name in de bouw) min of meer gedwongen zijn om als ZZP-er aan de slag te gaan. Dit verklaart de sterke groei van het aantal bedrijven/vestigingen rond het jaar 2010. Sinds een aantal jaren zijn de verschillen in oprichtingsratio tussen Nederland en het Vlaams Gewest weer verwaarloosbaar. Dit lijkt te wijzen op een normalisering van de Nederlandse situatie. De groei van de oprichtingsratio sinds 2013 geeft aan dat de ondernemerszin in de VND aan het groeien is.

Het netto beschikbare inkomen per inwoner is in de VND de afgelopen 12 jaar met ruim tien procent gestegen naar iets meer dan € 19.000. Omdat de stijging in Nederland en het Vlaams Gewest globaal vergelijkbaar zijn, blijven de (beperkte) verschillen nagenoeg in stand. En hiermee is het ook logisch dat het gemiddelde inkomen in de VND ongeveer het gemiddelde is van het inkomen in Nederland en het Vlaams Gewest.

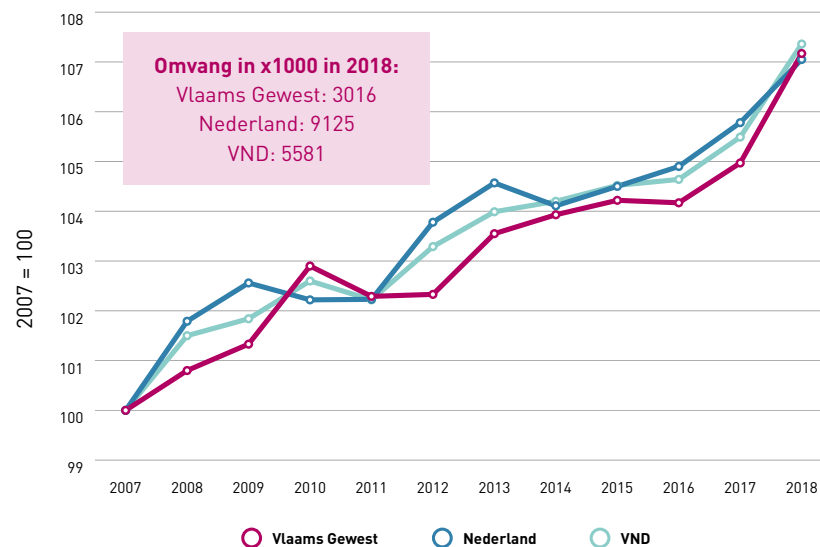

ARBEIDSMARKT EN OPLEIDING

Een deel van de bevolking van de VND is actief op de arbeidsmarkt. Het zijn echter niet alle inwoners in de leeftijd van 15-74 jaar, maar zij die een baan hebben of actief daarnaar op zoek zijn. In statistische termen wordt deze groep aangeduid als de beroepsbevolking. De beroepsbevolking is in de VND gegroeid naar 5,5 miljoen (Vlaams Gewest 3 miljoen / Nederland 9 miljoen). De omvang van de beroepsbevolking geeft aan in welke mate de bevolking actief is of dat wil zijn. In de loop van de jaren zien we dat de beroepsbevolking groeit, onder meer door een groeiende participatie van vrouwen.

Zoals hiervoor al gesteld, wordt de omvang van de beroepsbevolking mede bepaald door de beschikbaarheid van mensen. Daarmee is de groei van de beroepsbevolking een resultante van enerzijds de ontwikkeling van de bevolking en anderzijds de bereidheid van de bevolking om actief te willen worden op de arbeidsmarkt. Om deze effecten te onderscheiden, kijken we ook nog naar de activiteitsgraad; in welke mate kunnen inwoners gerekend worden tot de beroepsbevolking. Door deze activiteitsgraad te bepalen kan een beeld worden verkregen van de ontwikkeling van de bereidheid om actief te worden. In onderstaand figuur is zichtbaar dat de activiteitsgraad ongeveer gelijk blijft door de jaren heen, maar dat de activiteitsgraad in Nederland ongeveer 8%-punt hoger ligt dan in het Vlaams Gewest. Daarbij dient wel aangetekend te worden dat in Nederland het aandeel kleinere deeltijdbanen hoger is.

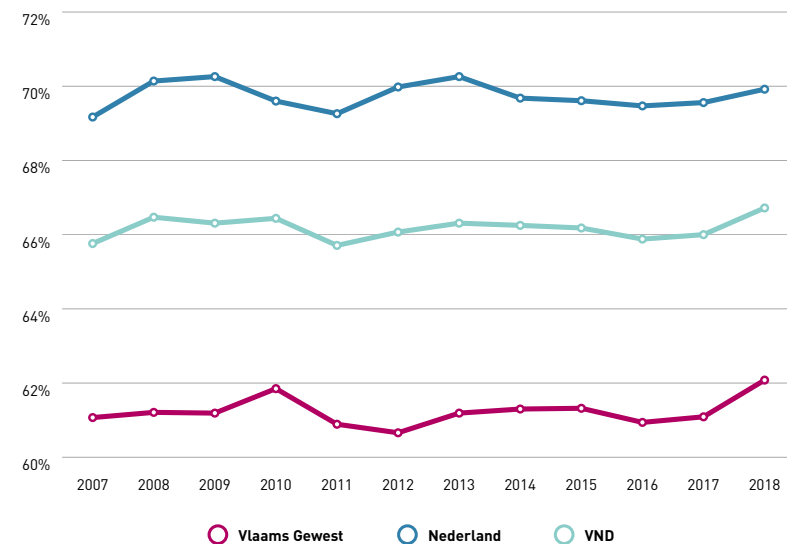
Evolutie beroepsbevolking

Bron: Eurostat

Activiteitsgraad

(15-74 jaar: beroepsbevolking / 15-74 jaar: bevolking)

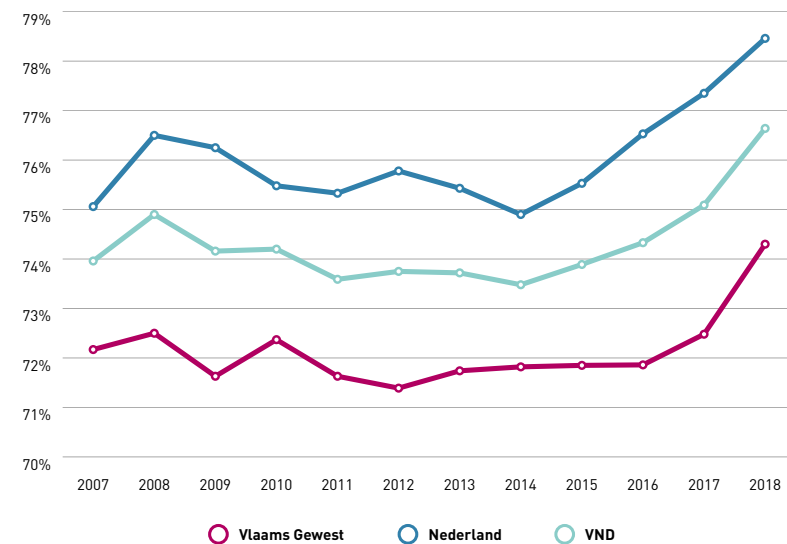

Bron: Eurostat

Werkgelegenheidsgraad

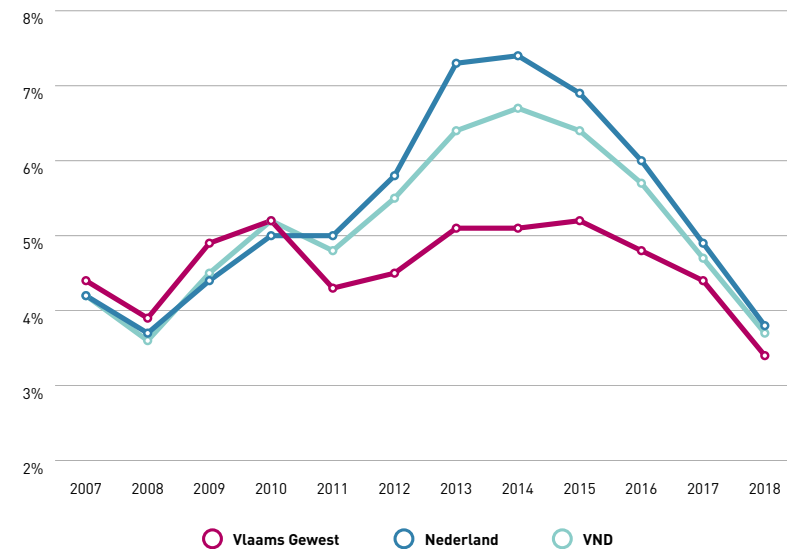
(werkenden 20-65 jaar / bevolking beroepsactieve leeftijd 20-65 jaar)

Bron: Eurostat

Werkloosheidsgraad

(aantal werklozen / beroepsbevolking)

Bron: Eurostat

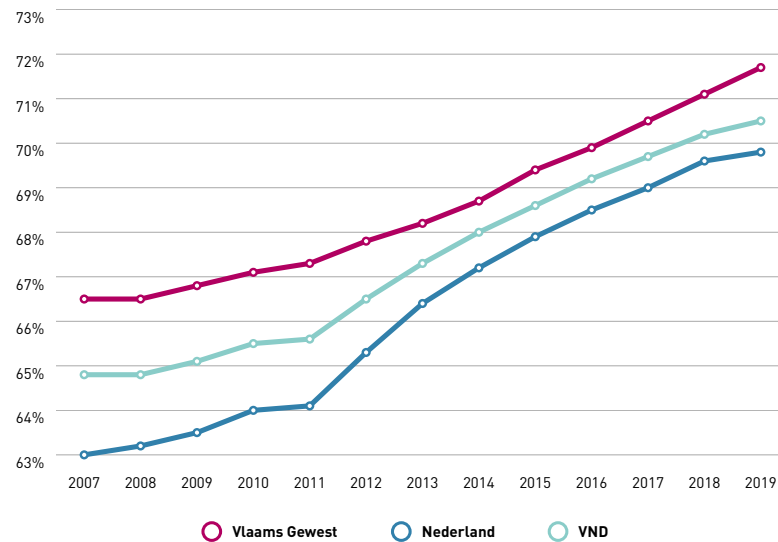
De voorgaande gegevens laten zien dat de beroepsbevolking groeiende is, maar zegt nog niets over de mate waarin de bevolking ook een betaalde baan heeft. Uit de werkgelegenheidsgraad (het aandeel werkenden in de totale bevolking) blijkt dat een steeds groter deel van de bevolking ook werkzaam is. De werkgelegenheidsgraad ligt in de VND op 77%. Dit is hoger dan in het Vlaams Gewest (74%), maar iets lager dan in Nederland (78%).

Het tegengestelde, het aantal mensen dat werkloos is, daalt sinds 2013 gestaag en heeft eind 2018 het lage niveau van 2008 weer bereikt. Opvallend is wel dat de schommeling in het werkloosheidspercentage in het Vlaams Gewest aanzienlijk beperkter is dan in Nederland. Waar de Nederlandse werkloosheid stijgt en daalt, is deze in het Vlaams Gewest relatief stabiel en laag.

Afhankelijkheidsratio

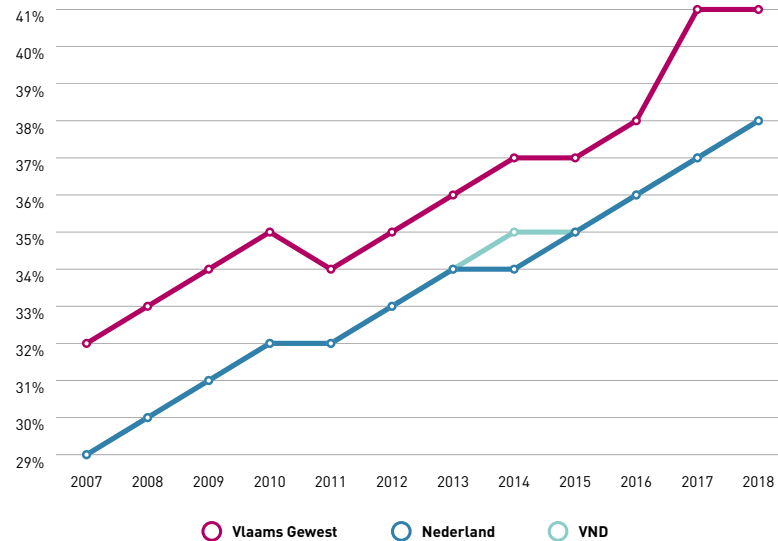
Bevolking (<20 en 65+) / bevolking beroepsactieve leeftijd (20 - 65 jaar)

Bron: Eurostat

Aandeel bevolking met een hoog opleidingsniveau

(ISCED 5 of hoger in populatie 25 - 64 jaar)

Bron: Eurostat

De afhankelijkheidsratio is de verhouding tussen het aantal niet-actieven (onder de 20 en boven de 65 jaar) en het aantal actieven (tussen de 20 en 65) per honderd personen. In de VND is dat 71%, wat min of meer vergelijkbaar is met het Vlaams Gewest (72%) en Nederland (70%). De afhankelijkheidsratio is de laatste jaren sterk toegenomen, waardoor er een groter beroep wordt gedaan op de draagkracht van de werkende populatie.

Het aandeel van de bevolking met een opleidingsniveau ISCED5 of hoger is in de VND 38%. Dat is vergelijkbaar met Nederland (38%) en lager dan in het Vlaams Gewest (41%). Het opleidingsniveau is de afgelopen tien jaren over de hele linie flink toegenomen. Dat is gunstig, omdat de mate van innovativiteit van personeel en bedrijven een belangrijke stimulans is voor nieuwe ontwikkelingen en economische groei.

WERKGELEGENHEID NAAR SECTOREN

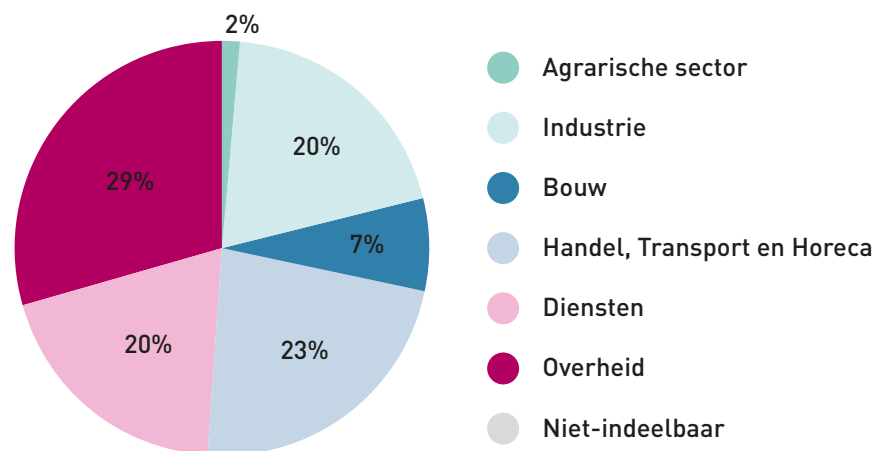
In de periode 2008-2018 is het karakter van de werkgelegenheid in de VND licht gewijzigd. Gemeten in aandeel in de werkgelegenheid is het belang van de dienstensector toegenomen, terwijl het belang van de industrie is afgenomen. Daarmee is de groei van de dienstensector ook zichtbaar in de VND.

Door naar aandelen in het totaal te kijken, worden de ontwikkelingen per sector enigszins gemaskeerd. En dat terwijl per sector ook grote ontwikkelingen gaande zijn. Kijkend naar de reeds genoemde sectoren is een afname van de werkgelegenheid in de industrie met 11,4% te zien in de VND, terwijl de werkgelegenheid in de dienstverlening met 13,1% toeneemt in de afgelopen 10 jaar.

Vermeldenswaardig daarbij zijn overigens wel de grote groeiverschillen tussen het Vlaams Gewest en Nederland. In het Vlaams Gewest groeide de werkgelegenheid in de dienstensector met 17,5%, in Nederland was dit 11,9% in de afgelopen 10 jaar. Dit is deels een gevolg van het uitdijen van het Brussels Gewest.

In de agrarische sector is sprake van een grote daling van de werkgelegenheid in de VND, namelijk met 27,5% in de afgelopen 10 jaar. De sector handel, transport en horeca is voor wat betreft de werkgelegenheid vergelijkbaar met 10 jaar geleden, waarbij overigens wel sprake is van een forse dip rond 2010/2011.

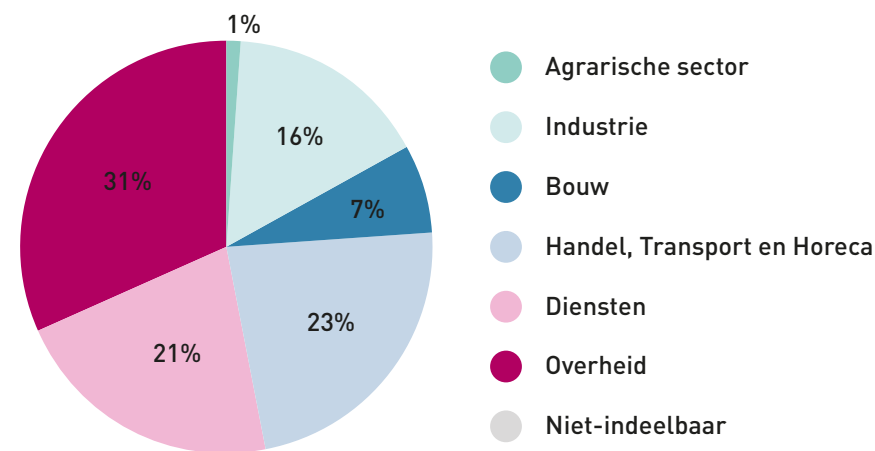
Vlaams Gewest 2008

Bron: Eurostat

Omvang totaal x 1000: 2727

Vlaams Gewest 2018

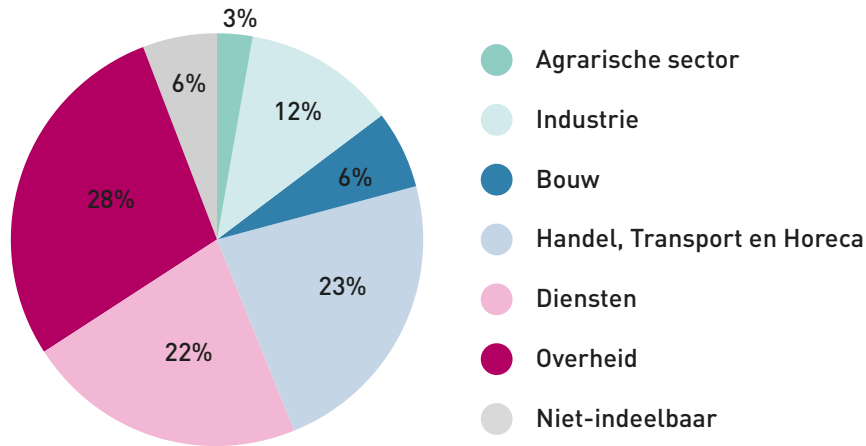

Bron: Eurostat

Omvang totaal x 1000: 2920

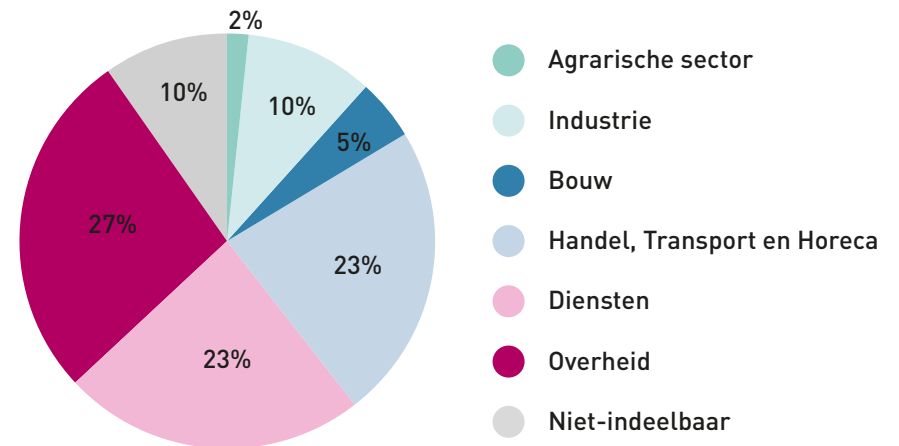
Nederland 2008

Omvang totaal x 1000: 8378

Bron: Eurostat

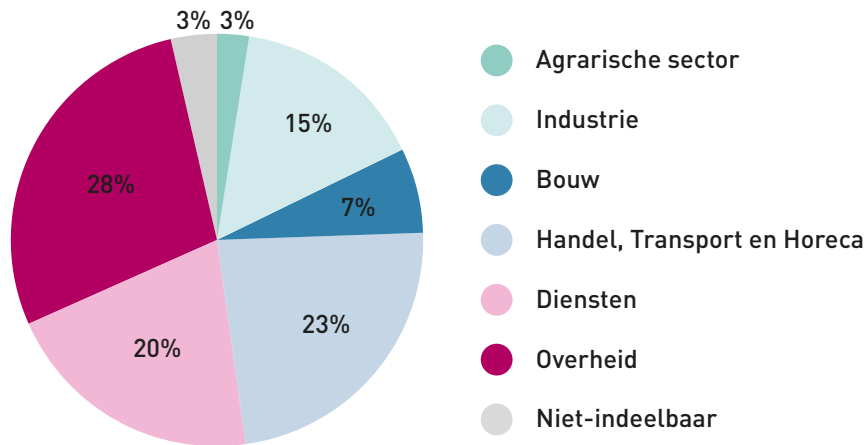
Nederland 2018

Omvang totaal x 1000: 8798

Bron: Eurostat

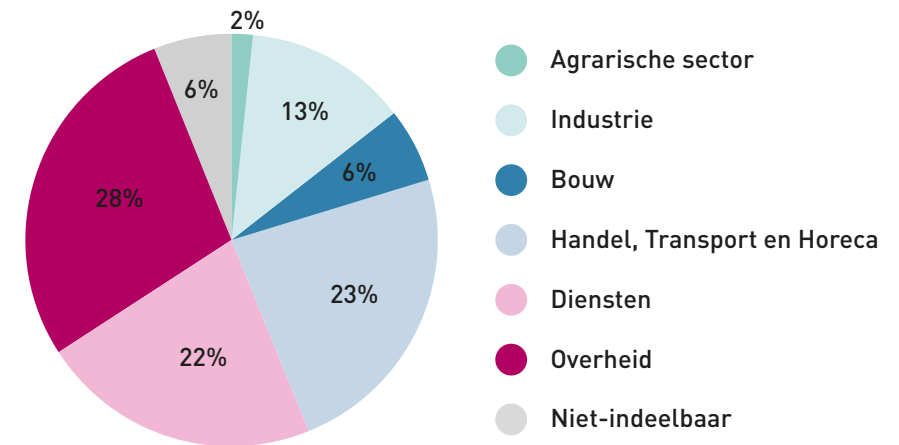
VND 2008

Omvang totaal x 1000: 5093

Bron: Eurostat

VND 2018

Omvang totaal x 1000: 5390

Bron: Eurostat

INNOVATIE

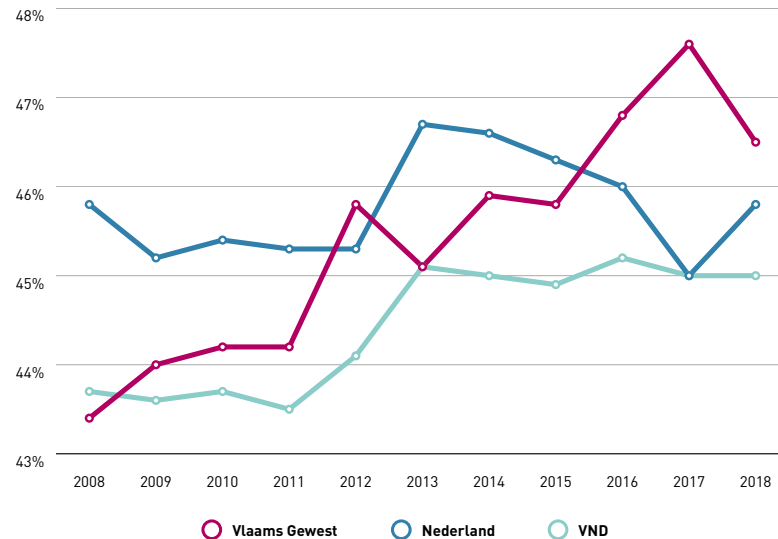
Innovatie is van levensbelang voor een goed functionerende economie. In de eerste plaats kan het bijdragen tot versterking van de internationale concurrentiepositie. Daarnaast kan het bijdragen tot het dempen van de effecten van een vergrijzende bevolkingssamenstelling, in die zin dat de kosten van de afhankelijkheidsratio beter te dragen zijn.

De innovativiteit van een economie laat zich moeilijk kwantificeren. Het is algemeen gebruik om de innovativiteit te benaderen door te kijken naar aspecten als kennisintensiviteit van de werkgelegenheid, het totaal aandeel R&D-personeel (zowel in bedrijfsleven als in onderwijs/overheid), als mede hoogtechnologische werkgelegenheid.

Aandeel kennisintensieve werkgelegenheid

Bron: Eurostat

Om de mate van kennisintensieve werkgelegenheid te bepalen is gekeken naar het aandeel hogeropgeleide werknemers binnen een sector. Wanneer dit aandeel hoger is dan een derde van de werkgelegenheid in die sector, is sprake van een kennisintensieve sector. Alle sectoren bij elkaar nemend is een aandeel kennisintensieve werkgelegenheid te bepalen. In de periode 2008-2018 is vanaf 2010 een groei te zien van de kennisintensieve werkgelegenheid in met name het Vlaams Gewest en de VND. De verschillen zijn weliswaar klein, maar de groei is met name te vinden in het Vlaams Gewest, waardoor het aandeel in 2018 in zowel de VND als Nederland als het Vlaams Gewest rond de 46% uitkomt.

Aandeel hoogtechnologische werkgelegenheid

Bron: Eurostat

Deze groei is ook terug te zien in de evolutie van het R&D-personeel. Het aandeel R&D-personeel in de werkgelegenheid bevindt zich in de buurt van de 2,5%. Anders gezegd, 1 op de 40 tewerkgestelden is een belangrijk deel van zijn werktijd bezig met R&D.

Als daar de hoogtechnologische werkgelegenheid, werkgelegenheid in de sector 'high technology and services' naast wordt gezet, dan is een ander patroon te zien. Waar bij de eerdere twee indicatoren sprake is van enige groei, beweegt het aandeel zich hier vrij stabiel in de buurt van de 4%. Dat is het geval voor zowel de VND, als het Vlaams Gewest en Nederland. En ook hier valt het relatief hoge aandeel in het Vlaams Gewest op.

ENERGIE EN MILIEU

De transitie van fossiele brandstoffen naar niet-fossiele energiebronnen zal invloed hebben op de VND. De overslag en raffinage van aardolieproducten zal de komende jaren anders worden en waarschijnlijk teruglopen. Vanwege het economisch belang van de overslag en raffinage van aardolieproducten kan een dergelijke ontwikkeling gevolgen hebben voor de VND. Door de economische crisis is de productie de afgelopen jaren flink gedaald, maar sinds 2014 is sprake van een herstel richting het niveau van 2010. Echter de huidige corona-crisis zal ook hier zijn sporen trekken. De productie van hernieuwbare energie is in de periode 2010-2016 in VND gestegen met 22%, maar is nog in omvang beperkt. Maar deze grote groeicijfers (en voor Nederland is bekend dat de groei in de afgelopen paar jaar hier nog boven ligt) betekenen wel dat het aandeel langzaam maar zeker groter zal worden. Inmiddels (2016) bedraagt het aandeel hernieuwbare energie in de totale energieproductie in de VND 6,7% (in het Vlaams Gewest is dat 10,9% in Nederland 5,8%)*.

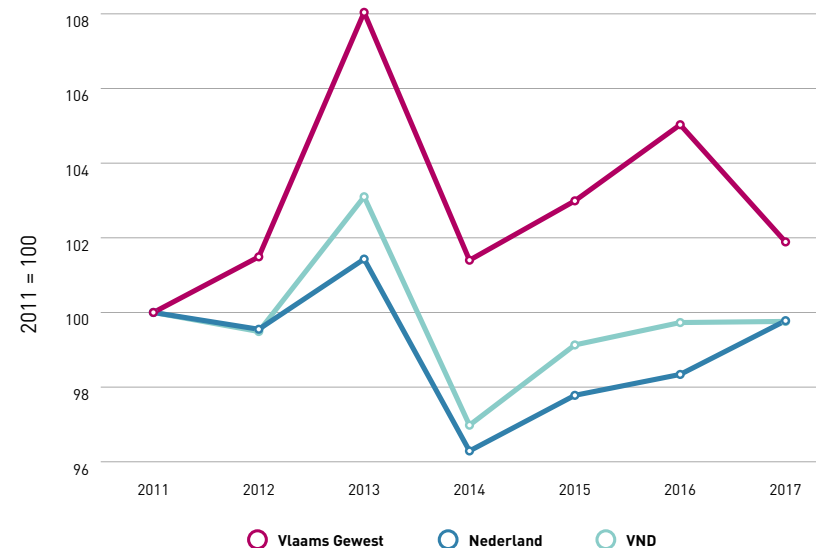
Het verbruik van energie vertoont grote overeenkomsten met de economische ontwikkeling. In de jaren 2010-2014 is onder invloed van de economische recessie het energieverbruik gedaald, in de periode 2016 tot nu is het energieverbruik weer gestegen.

* NB. Omdat de cijfers niet afkomstig zijn van Eurostat, maar uit verschillende bronnen, kan sprake zijn van een definitieverschil en daarmee kunnen cijfers in absolute zin iets afwijken van wat gebruikelijk is.

Te verwachten valt dat het energieverbruik in 2020 weer zal afnemen (niet in de laatste plaats door de (intelligente) lock-down in België en Nederland. Deze verwachting is gebaseerd op de evolutie van zowel het energieverbruik als de economie in de jaren 2010 – 2018.

Een mogelijk aandachtspunt richting de toekomst is wel de verhouding tussen productie en verbruik. We zien dat het verbruik van energie de productie overstijgt in de VND. Het hoge verbruik is verklaarbaar vanuit de aanwezigheid van energie-intensieve bedrijvigheid in de VND. Maar het roept ook de vraag op hoe de VND voldoende energie kan produceren als import van energie wordt bemoeilijkt.

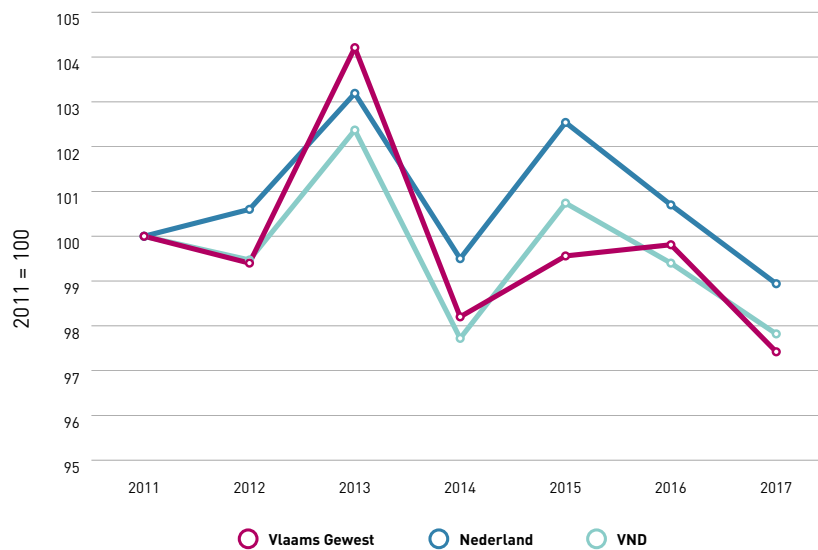
Evolutie verbruik energie in terrajoule

Bron: klimaatmonitor.databank.nl / provincie.incijfers.be

Een beoogd effect van het Klimaatakkoord is de vermindering van onder andere CO₂-emissie. De CO₂-emissie vertoont de laatste jaren in de VND een grillig verloop. Eerst een afname naar 2014 met 11%, vervolgens een toename in 2015, waarna het in 2016 en 2017 weer afnam (Vlaams Gewest +/- 2,5 % en Nederland +/- 1%). Nadrukkelijk moet hierbij worden aangetekend dat de methode van berekening van de CO₂-emissie voor vele discussies zorgt en dat getallen niet te absoluut gezien mogen worden.

Evolutie CO₂-emissie in tonnen

Bron: klimaatmonitor.databank.nl / provincie.incijsers.be

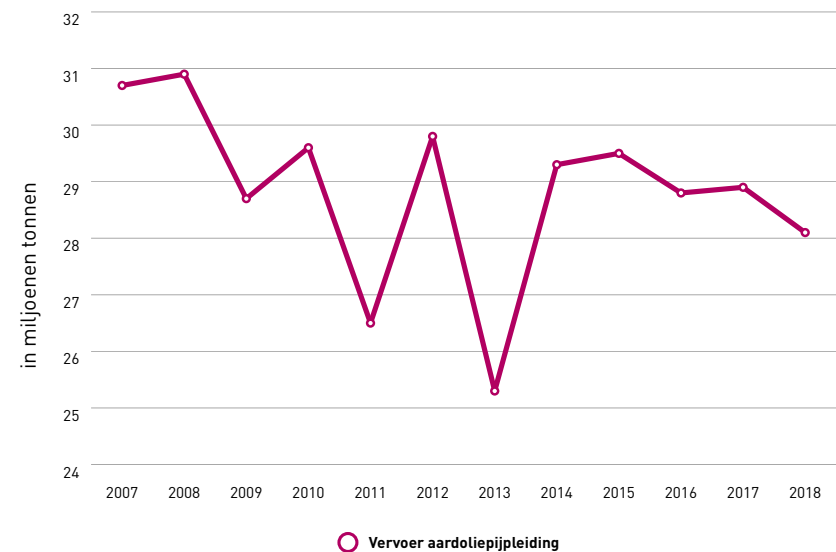

TRANSPORT EN MOBILITEIT

Het maritiem transport in de VND is de in de periode 2007-2017 gestegen met 14,6% naar een omvang van 746 miljoen ton (Vlaams Gewest +10,7 % en Nederland + 17,6%). De omvang van het maritiem transport in de VND is bijna even groot als de som van dat transport in het Vlaams Gewest en Nederland. Logischerwijze komt dit doordat in de VND het merendeel van de zeehavens van het Vlaams Gewest en Nederland gelokaliseerd zijn.

Via de pijpleiding Rotterdam-Antwerpen in de VND wordt elk jaar ongeveer 28 miljoen ton ruwe aardolie getransporteerd. Een bescheiden hoeveelheid als men het vergelijkt met het maritiem transport naar de VND (746 miljoen ton). Voor de VND is de pijpleiding een belangrijk knooppunt in het European Pipeline Network.

Vervoer aardoliepijpleiding Rotterdam-Antwerpen

Bron: Rotterdam-Antwerpen Pijpleiding N.V. (RAPL)

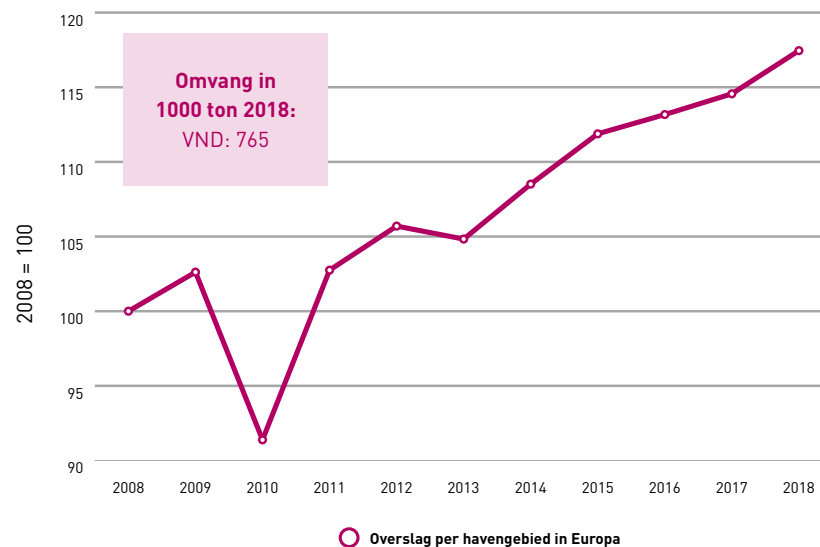

HAVENS

De verschillende havens in de VND fungeren in het netwerk als de poort tot Europa en naar de wereld. Naast die strategische rol is de (in)directe werkgelegenheid en toegevoegde waarde die wordt gegenereerd van groot belang. De grootste twee havens van Europa, Rotterdam en Antwerpen, maken onderdeel uit van de VND. Na een dip in 2009 stijgt de overslag in de VND-havens gestaag. Qua overslaggroei behoren de VND-havens de afgelopen tien jaren tot de top van Europa.

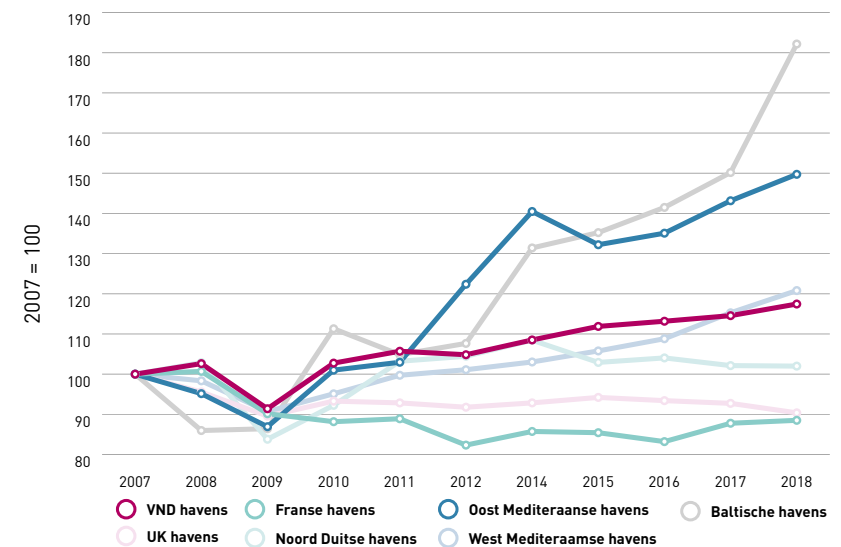
De enkele havenregio's die een grotere groei laten zien, zijn veel kleiner en zullen door hun groei de topositie van de VND-regio niet snel evenaren. Opmerkelijk is dat andere havenregio's juist een beperktere groei laten zien of zelfs iets krimpen. Dat zijn met name de havenregio's die geografisch dicht bij de VND gelegen zijn. De havens in de VND lijken daarmee een concurrentieel voordeel te hebben op de omliggende havens.

Evolutie overslag VND havens

Bron: Eurostat

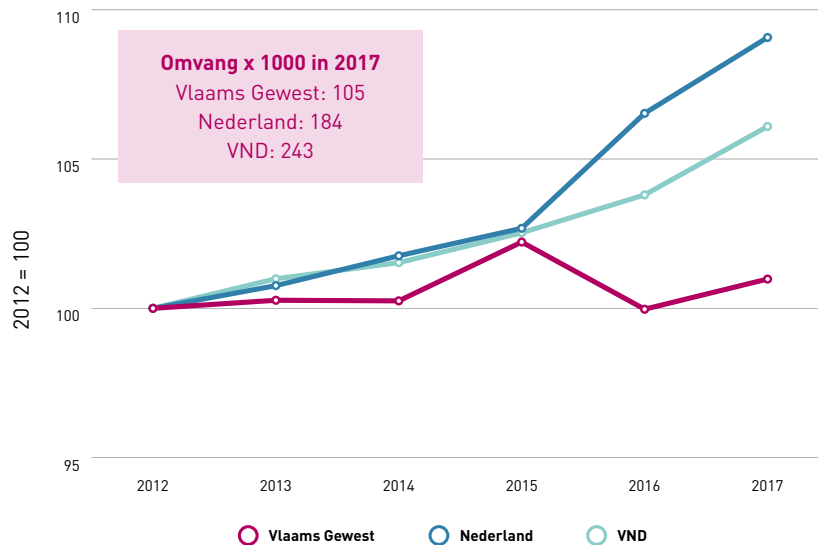
Evolutie overslag Europese havens

Bron: Eurostat

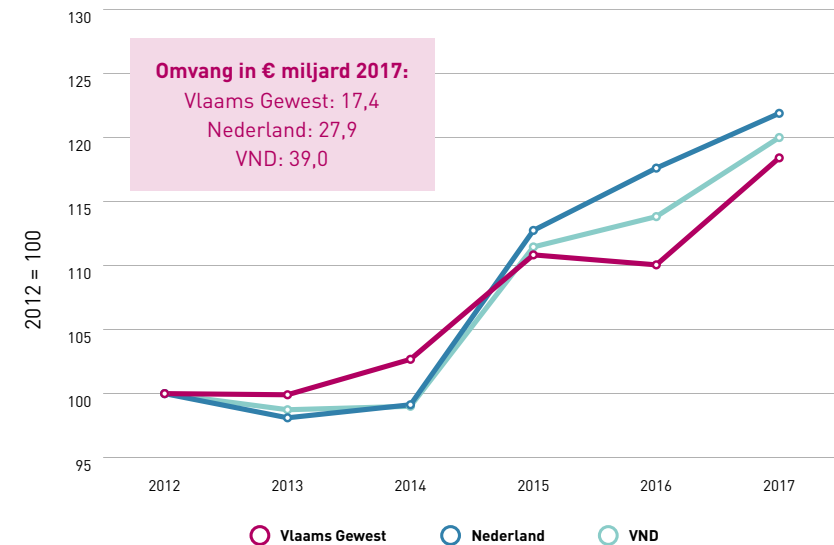
Evolutie zeehavengerelateerde arbeidsplaatsen

Bron: Havenmonitor.nl / MORA

Het aantal zeehavengerelateerde arbeidsplaatsen in de VND is in de loop der tijd toegenomen naar 243.000 (Vlaams Gewest 105.000 en Nederland 184.000). De groei is de laatste tien jaar beperkt door de economische crisis, waarbij het herstel nu merkbaar is. De zeehavengerelateerde toegevoegde waarde nam de laatste jaren wel sterk toe in de VND naar €39 miljard (Vlaams Gewest € 17 miljard en Nederland € 28 miljard).

Evolutie zeehavengerelateerde toegevoegde waarde

Bron: Havenmonitor.nl / MORA

De groei van het aantal werknemers blijft achter bij de groei van het aantal overgeslagen goederen. Daardoor stijgt de toegevoegde waarde per werknemer. De arbeidsproductiviteit stijgt mogelijk ook door mechanisatie in de op- en overslag, toepassing van ICT, toenemende containerisatie en de vestiging van kapitaalintensieve industrieën in de havens.

ONTWIKKELING EN VOORUITBLIK

De huidige corona-crisis komt in de hiervoor gepresenteerde cijfers niet tot uitdrukking. Het beeld dat in deze monitor geschetst is, is een beeld van voor deze crisis. Het geschetste beeld is een positief beeld, een beeld van groei en ontwikkeling. En door de wereldwijde uitbraak van een virus is dit beeld op zijn kop gezet.

De cijfers zijn er nog niet, net zoals we niet weten of we de grootste klappen inmiddels hebben gehad. Iets zeggen over de huidige situatie met behulp van cijfers en percentages is op dit moment puur speculatief. We voelen allemaal aan, en krijgen daar ook steeds signalen over, dat de economische groei in 2020 fors negatief wordt. Een kille constatering, waar een wereld van leed achter schuil gaat.

De huidige crisis laat zien hoe sterk de wereld inmiddels met elkaar verweven is. En daarmee ook hoe gevoelig de VND kan zijn voor ontwikkelingen elders. In de editie 2018 van de monitor is aan de hand van een aantal vraagstukken de oproep gedaan om stil te staan bij toekomstige vragen. Deze vraagstukken lijken, ook in de huidige tijd, nog steeds actueel, zeker wanneer een langere tijdshorizon in ogenschouw wordt genomen.

1. De vergrijzing van de bevolking. Structureel is de bevolking van de VND aan het vergrijzen. Tegenover iedere werkende staan steeds meer gepensioneerden. Dit heeft verschillende gevolgen. Zijn er op termijn, als de economie weer herstelt, nog wel voldoende arbeidskrachten binnen de VND beschikbaar, of moet er steeds meer en vaker een beroep gedaan worden op werknemers van elders? Is het voor werkenden nog wel mogelijk om de sociale lasten te dragen?
2. De groei van de dienstensector in de economie. In de Westerse wereld is een duidelijke trend naar een groeiende dienstensector in de economie te zien. In de monitor is aangetoond dat dit ook voor de VND geldt. De dienstensector groeit, terwijl de industrie juist krimpt. Heeft dit gevolgen voor de havens? Wordt de goederenstroom anders? Wordt deze ontwikkeling gekeerd als economische machtsblokken zich gaan inspannen om minder afhankelijk van elkaar te worden? Wordt de goederenstroom dan meer continentaal in plaats van intercontinentaal? Wat betekent dit voor zeehavens? Wat betekent dit voor andere vormen van transport?
3. Innovatie en R&D in de VND. Innovatie is in alle gevallen belangrijk voor het behoud van de concurrentiepositie. Het aandeel van de werkgelegenheid in de kennisintensieve sectoren groeit, maar tegelijkertijd lijkt de hightech werkgelegenheid te stabiliseren. Wat betekent dit voor de toekomst? Is dit een goede ontwikkeling of is stilstand hier achteruitgang?
4. Effect van hernieuwbare energie voor de VND. In de VND bestaat een belangrijk deel van de overgeslagen goederen uit fossiele brandstoffen die bovendien in de regio worden geraffineerd. Als gevolg van het klimaatakkoord van Parijs zal de aanvoer en bewerking van fossiele brandstoffen op termijn aanzienlijk verminderen. Wat gaat dit betekenen voor de VND? Is de productie van hernieuwbare energie voor het eigen gebruik in de VND mogelijk? Kan de productie van hernieuwbare energie het verlies aan werkgelegenheid opvangen? Of zijn de vereiste competenties niet vergelijkbaar?
5. Concurrentie met andere havenregio's. De VND is veruit de grootste speler in het maritieme transport in Europa. De kloof met andere havenregio's is zeer groot te noemen. Tegelijkertijd wordt in de andere havenregio's, net als in de VND steeds meer overgeslagen. Maar hoe zien hun stromen eruit? Welke waarde weten zij toe te voegen?

Zonder somber te willen zijn, voorgaand zijn een aantal vragen gesteld. Vragen die in het licht van de huidige crisis wellicht ver van het bed lijken. Maar we kunnen de weg uit de crisis benutten voor een verandering van het systeem gericht op een duurzame toekomst. Daarbij is de VND door haar uitgangspositie niet volledig afhankelijk van anderen, maar kan zij op eigen kracht keuzes maken en voor ontwikkelingen kiezen.

Daarbij liggen er natuurlijk wel volop uitdagingen.

We noemen er enkele:

1. De landsgrens die dwars door de VND loopt, is ondanks eenwording en samenwerking in economische opzicht nog steeds aanwezig. Zo is er nog steeds sprake van twee vrij sterk gescheiden arbeidsmarkten en wordt het economisch verkeer over de grens heen door ondernemers als uitdagend ervaren.
2. De in de VND aanwezige havens zijn in economisch opzicht spelers van formaat. Voelen zij de rol die zij kunnen spelen in de ontwikkeling van de VND voldoende? Of is de VND vooral een bestuurlijk construct?
3. De bestuurlijke systemen van Vlaanderen en Nederland zijn behoorlijk verschillend als het gaat om verantwoordelijkheden en mogelijkheden. Dat kan gezien worden als een uitdaging, maar het komt de snelheid van handelen niet ten goede.
4. Ondanks de eenwording van Europa zijn nog niet alle gegevens die voor een goede monitor wenselijk zijn beschikbaar. Doordat er maar een tweetal landen vergeleken zijn, is het mogelijk om veel gegevens op elkaar te laten aansluiten (al is dat in een aantal gevallen ook moeizaam gebleken). Verder is het zeer wenselijk dat data sneller beschikbaar zijn om, ook in crisis-situaties, evidence-based maatregelen te kunnen nemen. We moeten het nu doen met gedateerde cijfers willen we een goed en correct inzicht geven in de volledige VND.